

TEOLOGISKA HÖGSKOLAN STOCKHOLM

EXAMENSARBETE

Teologiska programmet

Kandidatuppsats

Gamla testamentet

Vt – 2018

Jona psalm

- dess teologi och funktion i Jona bok

Författare: Jenny Figaro

Handledare: Josef Forsling

Teologiska högskolan Stockholm

Tack

Jag vill passa på att tacka mina fantastiska lärare i Gamla testamentet, Åke Viberg och Josef Forsling. Stort tack för att jag har fått sitta under er undervisning i tre lärorika år. Tack för ert engagemang och tålamod. Den kunskap och erfarenhet som ni besitter och villigt delar med er av har fått mig mer motiverad än någonsin att fortsätta att lära och försöka att förstå.

Tack också Josef Forsling för att du var min handledare under denna uppsatsprocess. Tack för din handledning, men också för att du har lärt mig Gammaltestamentlig Bibelhebreiska.

Stort tack också till övriga lärare och elever på Teologiska högskolan Stockholm, som jag har haft förmånen att lära av på. Den kunskap som jag har fått ta del av ifrån er har också bidragit till att denna uppsats har blivit skriven.

Vidare vill jag från djupet av mitt hjärta tacka mina pastorer Andreas och Lina Nielsen och min kyrka Hillsong Church Stockholm. Ni inspirerar mig ständigt till att drömma större.

Slutligen, till min underbara familj:

Kefa – min man och bästa vän. Utan dig hade mina år på högskolan varit en omöjlighet.

Honey, Lovely och Grace – mina underbara barn, nu är jag äntligen klar!

Mina föräldrar och svärföräldrar – Tack för allt stöd under dessa tre år, samt alla resor ni gjort genom halva landet för att hjälpa oss med barnen. Det har varit ovärderligt.

Engelisk titel

The Psalm of Jonah – Its Theology and Function in the Book of Jonah

Nyckelord

Jona bok; Jona; profet; psalm; teologi; Gud; Jahve; Herre; Gamla testamentet; Guds närvaro

Innehållsförteckning

1. Inledning

1:1	Syfte och frågeställning	s. 4
1:2	Teori och metod	s. 4
1:3	Avgränsningar	s. 5
1:4	Begreppsdefinitioner	s. 5
1:5	Forskningsöversikt	s. 6
1:6	Disposition	s. 12

2. Jona bok och dess psalm

2:1	Sammandrag och struktur av Jona bok	s. 12
2:2	Tackpsalmer	s. 13
2:3	Psalmerna i Jona bok (2:3-10)	s. 14
2:3:1	Text och översättning	s. 14
2:3:2	Textanalys	s. 15

3. Psalmens teologi och funktion i Jona bok

3:1	Psalmens bidrag till Jona boks teologi	s. 24
3:1:1	Guds karaktär	s. 24
3:1:2	Människans gensvar	s. 28
3:1:3	Gudsnärvaro	s. 31
3:2	Psalmens funktion i Jona bok	s. 32

4. Sammanfattning och avslutning

4:1	Sammanfattning och slutsats	s. 33
4:2	Fortsatt forskning	s. 34

Litteraturförteckning	s. 35
------------------------------	-------

1 Inledning

Jona bok är inte bara en av Bibelns mest välkända berättelser utan är också en del av världslitteraturen. I den bibliska uppdelningen tillhör boken de så kallade skriftprofeterna och tolkas således som en profetisk text. Trots detta skiljer sig boken från Gamla testamentets övriga skriftprofeter då Jona bok snarare är en berättelse om en profet än en samling av profetens ord (Andersson et al. 2003:163; Childs 1979:422). Dessutom kallas Jona aldrig profet i boken och hans uppdrag är inte att predika för Israel utan för invånarna i den Mesopotamiska staden Nineve. Detta är något som Jona motsätter sig vilket resulterar i ett misslyckat flyktförsök från Gud och slutligen Bibelns kortaste och mest effektiva predikan (Nogalski 2018:210). Till skillnad från övriga skriftprofeter så är berättelsen dessutom skriven i prosaform istället för småprofeternas igenkännande poesi, med undantag för 2:3-10 vilket är en psalm (Achtemeier 1996:255). Inbrytandet av denna psalm har i forskningen kring Jona bok varit mycket omdiskuterad, och det är om denna psalm som min uppsats kommer att handla.

1:1 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att förstå psalmens funktion i Jona bok samt dess bidrag till den teologi som framställs i boken. Mina specifika forskningsfrågor blir således:

- 1). Vilken funktion har psalmen i Jona bok?
- 2). Vilken är psalmens bidrag till bokens teologi?

1:2 Teori och metod

Jag kommer i min uppsats att använda mig av två olika metoder, litterär och grammatisk analys. Den litterära analysen utgår från textens värld och syftar till att bland annat studera textens form och struktur, syfte, funktion samt bildspråk (Hayes & Holladay 2007:90-100). Den grammatiska metoden innebär en analys av textens språk (Hayes & Holladay 2007:72-82), vilket i denna uppsats består i att med hjälp av bland annat lexikon och grammatikbok analysera det hebreiska språket i Jona psalm.

1:3 Avgränsningar

Denna uppsats utgår från övertygelsen om att psalmen så som vi nu har den i Jona bok, finns där med ett syfte. Detta gäller oavsett om psalmen tillkommit av en enda autentisk författare till Jona bok som helhet eller om den blivit ditsatt efter en lång redaktionell process.

Jag kommer därför att avgränsa mitt arbete till att förstå psalmens funktion i Jona bok så som Jona bok ser ut idag. Jag kommer således inte att göra ett försök till att förstå hur boken har uppkommit i det utförande som vi nu har den. Jag kommer inte heller att undersöka Jona boks placering och funktion i tolvprofetsboken. Samma sak gäller bokens genre. Trots att detta är en litterär fråga kommer jag inte att göra något försök till att fastställa en övergripande genre för Jona bok som helhet, då detta skulle vara ett helt uppsatsarbete i sig. Jag kommer gällande detta att begränsa mig till att enbart studera genren för psalmen i Jona bok. Jag kommer vidare inte att göra något försök att undersöka dateringen av varken Jonaboken som helhet eller psalmen i synnerhet, då detta är historiska frågor.

Jag kommer enbart att, med hjälp av mina metoder, begränsa mig till att skapa förståelse kring psalmens funktion i Jona bok som den ser ut idag samt hur denna bidrar till Jonabokens övergripande teologi.

1:4 Begreppsdefinitioner

Psalms författare - Eftersom det inte är känt vem eller vilka som har författat psalmen i Jona bok, så använder jag uttrycket ”psalmens författare” för att hänvisa till den eller de personer som står bakom psalmens slutgiltiga utförande.

Jahve – Jahve är den hebreiska beteckningen för Israels Gud JHVH (eng. YHWH). Detta översätts ofta med ordet ”Herre” på svenska, så också i min översättning av psalmen. Vid sidan av översättningen alternerar jag i uppsatsen av stilistiska skäl mellan olika namn för denna JHVH: Gud, Jahve och Herre. Med alla dessa syftar jag på Israels Gud JHVH.

Profet – I denna uppsats förekommer inte sällan ordet ”profet”. Den definition som jag i min uppsats har använt mig av för att beskriva vad som kännetecknar en profet är som följer: ”En profet kan sägas vara någon som är utvald att förmedla ett budskap som är honom eller henne givet, och som också talar med auktoritet som hör till den som sänder” (Andersson et al. 2003:17).

Metafor - Metaforer är vanligt förekommande i poetiska texter, så också i Jona psalm. Med ”metafor” menar jag väldigt basalt, när en sak, idé eller handling får stå som förklaringsbild

för en annan sak, idé eller handling, på så sätt att en gemensam egenskap mellan dem underförstås (Baldick 2015:221).

1:5 Forskningsöversikt

Något som står klart vid ett studium av den forskning som finns kring Jona bok är att boken innehåller en mycket rik berättelse, vilket har möjliggjort för forskare att ta sin utgångspunkt i olika detaljer och delar av skildringen. Variationen av perspektiv på denna korta boks teologi och syfte är således mycket brett. Nedan följer ett försök till att plocka ut några av dessa perspektiv som lyfts fram under de senaste 40 årens forskningshistoria, som har relevans för den följande analysen.

En diskussion som förs av alla exegeter som intresserar sig för Jona bok är huruvida psalmen i Jona boks andra kapitel är ett senare tillägg eller ej. Detta är förvisso en historisk fråga, snarare än en litterär, men eftersom forskarnas tolkningar har tydliga teologiska konsekvenser som påverkas av psalmens inbrytande i Jona bok, så är det oundvikligt att inte nämna något om detta under denna rubrik.

Enligt Brevard S. Childs finns det främst två olika tolkningar gällande Jona boks övergripande syfte: 1). Boken handlar om någon aspekt av ouppfyllda profetior. 2). Budskapet om frälsning utökas till att inkludera även hedningar. Vilken av dessa som är den dominerande avgörs enligt Childs av synen på om psalmen i Jona bok är en del av bokens ursprungliga innehåll eller ej.

Childs menar att om det är så att psalmen är ett senare tillägg så innebär det att det finns en originaltext av Jona bok där psalmen är exkluderad, samt en senare version med inkluderad psalm. Av de många anledningar som presenteras varför psalmen bör ses som ett senare tillägg menar Childs att de som står ut är att psalmen bryter berättelsens struktur samt att den introducerar förvirring i ett annars klart och tydligt budskap. Han menar fortsatt att i originaltextens struktur (utan psalmen) är uppdraget till Nineve i 1:1 och 3:1 tydliga paralleller till varandra. I båda dessa kapitel ligger berättelsens fokus på reaktionen hos hedningarna, hotet om dom, bön för befrielse samt att säkerställa räddning. I kapitel 4 skiftar sedan perspektivet till Jona där hans noggrant beskrivna reaktion på Nineviternas omvändelse frammanar ett gudomligt svar (Childs 1979:422).

I denna rekonstruktion av Jona som ”originalberättelse” uttrycker Jona ingen förändring gentemot sitt motstånd mot uppdraget. Han flyr först men blir sedan manad att vända om efter Guds direkta ingripande. Han utför sedan uppdraget, men är arg över att det lyckades. Hans

förklaring i 4:2 visar varför han motsatt sig uppdraget från första stund. Han vet nämligen redan från början att Gud aldrig kommer att fullfölja sitt hot. Anledningen till Jonas motstånd gentemot uppdraget är i denna tolkning att han inte vill uppfattas som en falsk profet.

Genom att ta bort psalmen i kapitel två framträder således originalbudskapet i Jonas bok skarpare vilket pekar mot att bokens syfte skulle vara att behandla frågan om ouppfyllda profetior (Childs 1979:423).

Flera andra forskare motsätter sig dock denna tolkning. Paul R. House menar till exempel att det faktum att Gud ångrar det onda han menat gentemot Nineve är målet med hela profetian i 3:1-4. "God's forgiveness in this instance is hardly a failure of prophecy. Rather it fulfills the intent of prophecy in the whole canon" och vidare "Prophecy is not offered to relive God of the responsibility to warn before punishing. It intends to effect change in its hearers" (House 1998:367). Skulle det vara så att Jona ser sig som en misslyckad profet, så har han enligt House misslyckats med att förstå vad som är profetians syfte (House 1998:367).

Även Elisabeth Achtemeier motsätter sig denna tolkning, men med ett annat argument än House. Hon menar att eftersom Jona aldrig omtalar sig som profet och då inte heller ordet "profetia" förekommer i boken, så är detta inte ett troligt motiv: "Some hold that Jonah flees from God because he knows God will not judge Nineve and he does not want to be a false prophet. But since prophecy is never mentioned in the book, this seems less than likely" (Achtemeier 1996:258). Det kan alltså vara så att Jona inte har en självförståelse kring att han är en profet. Om så är fallet är det inte troligt att han oroar sig för att framstå som en falsk sådan. Detta tar dock inte bort det faktum att Jona troligtvis framstår som en profet i både Guds och andra människors ögon.

Viktigt här att poängtera, när det gäller Childs tolkning, är att ovan nämnda huvudsyfte för Jona bok endast är motiverad i ett utförande av boken där psalmen saknas. I och med psalmens infogande så sker enligt honom ett skifte i bokens övergripande syfte som nu inte längre handlar om ouppfyllda profetior utan om nådens gudomliga omfattning, vilken innebär att hedningar nu inkluderas i frälsningen. Eftersom Jona bok så som vi har den, har en inkluderad psalm, menar Childs således att detta är bokens övergripande syfte.

Childs menar fortsatt att strukturen i boken förändras i och med psalmens inbrytande så att kapitel 2 nu görs som en parallell till kapitel 4. En liknande introduktion till båda kapitlen samt den konsistenta strukturen får enligt honom stå som litterära bevis på att det finns en intention bakom dessa kapitel som paralleller.

Psalmen i kapitel två är enligt Childs inte en bön om hjälp utan en tacksägelsebön för en räddning som redan har upplevts (Childs 1979:423). I kapitel 4 ber Jona ännu en gång till Gud men denna gång är han arg för att Gud har ånkrat det onda som var menat gentemot Nineve. I och med detta flyttas således bokens syfte från ouppfyllda profetior till den gudomliga nådens omfattning, vilken först i kapitel 2 omfattar Jona och sedan i kapitel 4 Nineviterna. Jona är tacksam för sin egen räddning, men förnärnad över Nineves inklusion i denna nåd, vilken alltid har varit begränsad för Israel (Childs 1979:424).

En forskare som resonerar likt Childs kring att bokens centrala teologiska tema handlar om den gudomliga nådens omfattning är Douglas Stuart. Han menar att nyckeln till bokens centrala teologiska budskap går att finna i den upprepade frågan ”Har du rätt att vara vred?” i 4:4 och 4:9. Här kommer enligt honom textens klimax där Gud utmanar Jona att se hur fel han har haft i sin bittra nationalism och hur rätt Gud har haft genom att visa förbarmande gentemot Nineves assyrier. Alla mottagare av denna berättelse kan således ha lite av Jona i sig själva och behöver likt Jona reflektera över de frågor som Gud ställer, inklusive den specifika frågan: ”Skulle då inte jag bekymra mig om Nineve?” (4:11). Den som svarar ”varför är det en viktig fråga?” har enligt Stuart inte förstått budskapet i Jona bok, och den som svarar ”Nej!” har inte trott på dess budskap (Stuart 1987:431).

Alla forskare är dock inte likt Childs övertygade om att kapitel 2 och 4 kan ses som paralleller till varandra. En av dessa är Jack M. Sasson vilken behandlar denna fråga och argumenterar för att flera forskare hävdar att kapitel 1 och 3 är paralleller till innehåll och 2 och 4 gällande information. Sasson menar dock själv att kapitel 2 och 4 inte kan ses som paralleller till varandra (Sasson 1990:16).

Han håller dock med Childs om att det är möjligt att psalmen är ett senare tillägg, men han påpekar också att det i så fall är troligt att inte enbart psalmen, utan även andra delar av Jona bok kan ha levt självständiga liv innan dessa inkorporerades till en sammansatt helhet (Sasson 1990:16-19). Skulle det vara så att Jona bok består av flera sammansatta delar så menar dock Sasson att den eller de som sammansatt materialet gjort ett så pass bra jobb att ”if we ”deconstruct” Jonah into its constituent components, the various episodes will not survive unmodified outside of their present shell” (Sasson 1990:19).

En forskare som inte håller med att psalmen är ett senare tillägg till Jonaboken är återigen Stuart. Han menar att det endast är när man missförstår berättelsen i någon mån som det är möjligt att separera psalmen från Jona bok (Stuart 1987:439). Han lyfter dessutom fram två andra argument än Childs till varför psalmen skulle ses som ett senare tillägg till boken: 1.) Att psalmen kan tas bort utan att berättelsen störs. 2.) Att det är opassande att det är en

tackpalm som förekommer då en klagopsalm skulle ha passat bättre i sammanhanget. (Stuart 1987:470). I sin bibelkommentar bemöter Stuart dock systematiskt dessa argument ett efter ett.

Det sistnämnda argumentet är här viktigt att stanna till vid då detta har relevans för min studie. Att det är opassande att en tackpsalm förekommer då en klagopsalm skulle ha passat bättre i sammanhanget verkar nämligen vara ett vedertaget argument hos flera forskare till varför psalmen ses som ett senare tillägg. Det som ligger till grund för detta påstående är en tolkning av att Jonas räddning skedde först när fisken spytt upp Jona på land.

Stuart menar dock att fisken är redskapet med vilket Gud räddar Jona, vilket innebär att Jona redan har upplevt räddning när han hamnar i fiskens buk. Av denna anledning är således en tackpsalm det enda rätta i sammanhanget enligt Stuart (Stuart 1987:439). Gällande detta får Stuart medhåll från Joan E. Cook samt House (Cook 2006:297; House 1998:366).

Sasson å andra sidan menar att Jona i 2:2 tackar för en räddning som inte sker förrän i 2:11 men framhäver att det poetiska språket inte kräver en koppling till en specifik tidsram vilket innebär att tolkaren inte bör lägga någon stor vikt kring just denna fråga (Sasson 1990:202).

Stuart lyfter även fram ett annat övergripande teologiskt tema som påverkar förståelsen av psalmens funktion i boken och dess teologi, nämligen Guds karaktär och makt. Han menar att på ett sätt så handlar Jona bok tydligt om Jona själv. Som tidigare nämnts så är boken en berättelse om en profet snarare än en samling ord av profeten, så Jona har en tydlig och central roll i boken. Ett teologiskt motiv för boken skulle således kunna vara att se Jonas liv som ett varnande exempel på hur man inte bör handla som en efterföljare till Jahve (Stuart 1987:434). Detta menar även James D. Nogalski som skriver: ”At every turn, Jonah becomes the example of how not to behave” och vidare ”The way of Jonah is the wrong way to follow YHWH” (Nogalski 2018:207).

Stuart menar dock fortsatt att det samtidigt finns en spänning i berättelsen som går utanför Jona och hans handlande. Boken handlar visserligen om Jona, men inte enbart om Jona. Det handlar även i stor utsträckning om Gud och hans karaktär och kraft. Guds tjänare kan inte förvänta sig att motsätta sig Gud och komma undan med det eller förvänta sig att Gud inte kommer att vara konsekvent till sin välkända karaktär (Jona 4:2). Gud är konsekvent till skillnad från Jonas inkonsekventa handlande. Det som händer med Jona och med invånarna i Nineve, händer på grund av hurdan Gud är (Stuart 1987:431).

Detta är något som Leslie C. Allen också berör. Han menar att även om Jona är känd för sin fisk så handlar inte boken så mycket om den stora fisken, utan istället om den stora Guden:

”Men have been looking so hard at the great fish that they have failed to see the great God” (Allen 1976:192).

Förutom det som ovan nämnts, så har psalmen enligt Childs en ytterligare effekt på tolkningen av Jona bok. Nämligen att den bidrar till att läsaren får en inblick i profetens personliga tro. I psalmen målas Jona upp som en typisk jude som delar Israels traditionella tro. Mitt i hans bekymmer riktar han sin tacksamhet till Gud med vetskapen om att Gud kommer att rädda honom. Childs menar således att psalmens effekt ur ett kanoniskt perspektiv är att karaktärisera Jona. Den lektion som Jona fick lära sig gäller nu även en större publik och Jonas roll får en bredare aspekt (Childs 1979:424-425).

Även Stuart menar likt Childs att psalmens funktion har med Jona att göra. Utan psalmen ges mottagarna en bild av Jona som mycket mer konsekvent och principiell än vad texten har för avsikt att förmedla (Stuart 1987:440).

En forskare som angriper Jona bok från ett helt annat perspektiv än ovan nämnda forskare är Lena-Sofia Tiemeyer, vilken tar upp flera aspekter som inte adresseras tidigare och som påverkar förståelsen av psalmens funktion i boken. Tiemeyer menar att det finns textstöd för att läsa in ett kultiskt beteende i Jona bok där bokens tre nyckelgrupper; sjömännen, Jona själv samt Nineves invånare är alla involverade i olika typer av kultiskt utövande som kompletterar varandra (Tiemeyer 2016:115).

Hon nämner likt övriga forskare att psalmen i kapitel 2 kan vara ett senare tillägg men menar oavsett detta, att psalmen bidrar till den kultiska aspekten av Jona bok då den är centrerad kring flera kultiska ärenden (cultic matters). Här nämns Gud heliga tempel $\text{קֹדֶשׁ} \text{קָדֹשׁ}$ inte bara en utan två gånger, i vers 5 och 8. I vers 9 används ett kultiskt språkbruk gällande att hålla fast vid $\text{לֹא יִשְׁכַּח$ (falska gudar) samt förekommandet av förbundstermen חֶסֶד (nåd/trofasthet). Vidare återspeglas i vers 10 sjömannens ord från 1:16, gällande offer och löftesangivelser (Tiemeyer 2016:118-119).

Mycket av Jonas kultiska beteende uttrycks således i denna psalm genom att Jona ber, talar om templet och påvisar en intention om att offra och ge löften till Gud. Jona visar även en stor förståelse för kulturen tidigare i boken, när han ger sitt liv som ett offer för sjömannens överlevnads skull. Detta påvisar att han sätter stor tilltro till offrets giltighet, men också genom att låta sjömännen vara de som förrättar offret påvisar Jona ett kultiskt beteende (Tiemeyer 2016:118).

Sammanfattning

Som synes finns det flera aspekter kring vilken forskningen av Jona bok och dess psalm behandlar. Som i den mesta forskningen säger även här vissa forskare samma sak på olika sätt medan andra innehar en helt annan hållning. Därför kommer här en sammanfattning av de argument som lyfts fram kring huruvida psalmen tillhör Jona bok eller ej och hur detta påverkar bokens teologi.

Det som talar emot att psalmen tillhör Jona bok är enligt vad Childs tar upp att psalmen bryter berättelsens struktur samt förvirrar ett annars klart och tydligt budskap vilket handlar om någon aspekt av ouppfyllda profetior. Stuart lägger även till att argument för detta har varit att psalmen kan tas bort utan att berättelsen störs samt att det är opassande att en tackpsalm förekommer då en klagopsalm skulle vara mer passande.

Det som dock talar för att psalmen tillhör Jona bok är enligt Sasson att den är så väl inkorporerad i Jona bok som helhet. Detta håller Stuart med om vilken menar att det enbart går att ta bort psalmen om man i någon aspekt missförstått berättelsen i Jona bok. Stuart argumenterar vidare för att fisken är redskapet med vilken Gud räddar Jona vilket gör att en tackpsalm är det enda rätta i sammanhanget. Gällande detta får han medhåll av Cook och House.

De teologiska temana i Jona bok som nämns av ovanstående forskare, vilka påverkas av psalmens inbrytande i boken, är flera. Childs menar att det dominerande teologiska temat i Jona bok utan dess psalm gäller någon aspekt av ouppfyllda profetior. I och med psalmens inbrytande skiftar dock detta tema och handlar nu istället om den gudomliga nådens omfattning vilken nu även inkluderar hedningar.

Stuart lyfter fram ytterligare ett teologiskt tema vilket behandlar Guds karaktär och makt. Han menar att psalmen styrker detta tema genom att visa på Guds konsekventa handlande i motsats till Jonas inkonsekventa handlande.

Stuart och Childs lyfter gemensamt fram att psalmen har ytterligare en effekt på tolkningen av Jona bok, nämligen den att psalmen karaktäriserar Jona som ett typexempel på en jude. Detta är något som även Tiemeyer berör vilken menar att psalmen bidrar till den kultiska aspekten Jona bok, där mycket av Jonas kultiska beteende uttrycks i psalmen.

Sammanfattningsvis kan således sägas att tidigare forskning pekat på att Jona bok handlar om Jona, men den handlar främst om Gud och hans karaktär och makt. Den handlar om den gudomliga nådens omfattning vilket innefattar att Guds nådefulla och barmhärliga karaktär även omfamnar andra folkslag än judarna. Psalmens funktion i boken skulle både vara att karaktärisera Gud samt Jona. Gud målas i psalmen upp som en trofast räddare vilken agerar

på bön, medan Jona porträtteras som en typisk jude vilken delar Israels traditionella tro samt är mycket medveten om dess kult.

Syftet med denna uppsats är nu att ta denna forskning vidare och undersöka psalmens funktion och teologi närmare.

1:6 Disposition

Jag kommer att inleda kapitel två med att ge ett sammandrag av berättelsen i Jona bok. Jag kommer även att presentera en struktur över boken i sin helhet för att påvisa psalmens placering i boken. Jag kommer vidare att ge en kortare introduktion till tackpsalmers uppbyggnad. Detta åtföljs sedan av min översättning av den hebreiska texten i Jona 2:3-10 med tillhörande vers för vers kommentar.

I kapitel tre följer dels en diskussion kring Jonabokens övergripande teologiska teman och psalmens bidrag till dessa, samt dels en diskussion kring psalmens funktion i Jona bok.

Uppsatsens sista kapitel inleds vidare med en sammanfattning vilken avslutas med en presentation av uppsatsens slutsats. Detta kapitel innehåller även förslag på vidare forskning.

2 Jona bok och dess psalm

2:1 Sammandrag och struktur av Jona bok

För att få ett grepp om boken som helhet och psalmens plats i den kommer här ett kort sammandrag av berättelsen i Jona bok, samt en struktur över boken som helhet.

Jona bok handlar om den motsträvige profeten Jona, som istället för att lyda den kallelse han får av Gud, väljer att fly med båt till motsatt håll, bort från Herrens ansikte. Gud sänder dock en storm över havet och efter en lottkastning ombord står det klart att det är på grund av Jona som båten håller på att gå under. Detta leder till att Jona ber sjömännen att kasta honom överbord vilket de gör, men Gud räddar Jona genom att sända en fisk som slukar honom. I fiskens buk ber Jona en bön, vilken är utformad som en tackpsalm, till Herren som befäller fisken att spy upp Jona på torra land.

Jona får en förnyad kallelse av Gud och den här gången lyder han. Han beger sig till Nineve där han håller en kort men lyckosam predikan som resulterar i Nineviternas omvändelse. Missnöjd över detta resultat sätter sig Jona utanför staden och för att se vad som

ska hända. Under tiden samtalar han med Herren och Herren med honom. Boken slutar abrupt med en fråga gällande vem Gud är.

Jona bok kan indelas enligt följande struktur:

Jonas kallelse och respons	v. 1:1-3
På skeppet mot Tarshish	v. 1:4-16
Tackpsalmen i fiskens buk	v. 2:1-11
Jonas förnyade kallelse och uppdrag	v. 3:1-3a
I Nineve	v. 3:3b-10 + 4:1-4
Utanför staden	v. 4:5-11

Jämför denna struktur med till exempel Cook samt Eriksson & Viberg (Cook 2006:296; Eriksson & Viberg 2009:165).

2:2 Tackpsalmer

Efter att vi nu har fått en överblick av Jona bok som helhet och psalmens plats i denna i synnerhet så ska detta perspektiv nu smaldas av och fokuseras kring psalmen. Först kommer jag att presentera en kort överblick till vad som kännetecknar en tackpsalm för att ge en bredare förståelse kring dess funktion. Sedan kommer jag vidare att gå in i min analysdel av texten i Jona psalm.

Det som utmärker en tackpsalm är att det i den uttrycks tacksägelse eller lovsång till Gud för något som han specifikt har gjort. En tackpsalm är således en lovprisning till Gud men samtidigt ett slags vittnesbörd om vad han har gjort (Andersson et al. 2004:77).

Bönen i Jona boks andra kapitel identifierar sig själv som en ”tacksång”, på hebreiska תְּהִלָּה (v. 10) och förstås bäst utifrån denna psalmtyps kontext (Limburg 1993:64). Fler psalmer av samma typ är Psalm 30, 32, 34, 92, 116, 118 (Achtemeier 1996:271), vilka sjöngs som en respons till ett specifikt Gudsingripande som resulterat i räddning.

Psalmen i Jona bok är ett paradexempel på en tacksägelsepsalm. Dessa psalmer har en femdelad struktur enligt följande (Stuart 1987:472):

Introduktion till psalmen	v. 3
Beskrivning av tidigare nöd	v. 4-7a
En vädjan till Gud om hjälp	v. 8
En referens till den räddning som Gud har tillhandahållit	v. 7b
Lovprisning och/eller rekommendation (testimonial)	v. 9-10

Psalmen i Jona bok formuleras med hjälp av traditionella fraser från Psaltaren (jämför till exempel Jona 2:3a med Psalm 120:1 och Jona 2:4b med Psalm 42:8b). Jona ber i det stereotypa språket som kännetecknar psalmerna, vilket judarna har använt sig av i alla tider. Bönen börjar med att Jona beskriver ett hot gentemot sitt liv med samma språk som i en klagopsalm. Han skiftar sedan och uttrycker sin tacksamhet för sin räddning och tillskriver sitt lov och pris till Gud: ”Räddningen kommer från Herren” (v. 10) (Childs 1979:423).

2:3 Psalmen i Jona bok (2:3-10)

Nu börjar min analys och här ska jag göra en detaljerad genomgång av texten. Den genomgången görs med litterär och grammatisk metod och kommer att fokusera på aspekter som handlar om psalmens funktion och plats i bokens teologi.

2.3.1 Text och översättning

	Hebreisk text	Min översättning
v. 3	וַיֹּאמֶר קְרָאתִי מִצָּרָה לִי אֱלֹהֵי הוֹדָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שָׂאוֹל שׁוֹעֵתִי שְׁמַעַתָּה קוֹלִי:	I min nöd kallade jag på Herren och han svarade mig. Från Sheols buk ropade jag efter hjälp och han hörde min röst.
v. 4	תִּשְׁלִיכֵנִי מִצּוֹלָה בְּלִבֵּב יָמִים וְנִהַר יִסְבְּבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגִלְיָךְ עָלַי עָבְרוּ:	Du kastade mig i havets hjärtas djup och vatten omringade mig. Alla dina böljor och vågor passerade över mig.

v. 5	וְאֲנִי אֶמְרָתִי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אֶךְ אוֹסִיף לְהֵבִיט אֶל־הַיְכָל קִדְשֶׁךָ;	Jag tänkte: jag drevs ut från dina ögons åsyn, kommer jag verkligen att få återse ditt heliga tempel.
v. 6	אֶפְפוּנֵי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוּם יִסְבְּבֵנִי סוּף חֲבוּשׁ לְרֹאשִׁי:	Vatten omger mig inpå livet, djupet omringar mig, vass snärjs runt mitt huvud.
v. 7	לְקַצְבֵי הָרִים יִרְדֹּתִי הָאֶרֶץ בְּרַחֲמֶיהָ בְּעַדִּי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי:	Till bergens rötter gick jag ner med landets bommar bakom mig i evighet, men du förde mig levandes upp från graven Herre min Gud.
v. 8	בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נֶפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכַרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלַיךְ תְּפִלָּתִי אֶל־הַיְכָל קִדְשֶׁךָ:	När min själ tynade bort i mig kom jag ihåg Herren och min bön kom till dig i ditt heliga tempel.
v. 9	מִשֹּׁמְרִים בְּלִי־שׂוֹאָה חֲסִדָּם יַעֲזֹבוּ:	De som håller fast vid falska gudar, försakar nåden för dem.
v. 10	וְאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחֶהָ־לְךָ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה יִשׁוּעָתָה לִיהוָה:	Med röst må jag offra tacksägelse till dig, som jag har lovat må jag uppfylla. Räddningen kommer från Herren.

2.3.2 Textanalys

v. 3 – וַיֹּאמֶר קְרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִכָּטָן שְׂאוֹל שְׁמַעְתָּ קוֹלִי:

”I min nöd kallade jag på Herren och han svarade mig. Från Sheols buk ropade jag efter hjälp och han hörde min röst”.

I psalmens introduktion ges direkt svaret på Jonas tacksamhet. Versen består av en parallellism som uttrycker att Jona i sin nöd ropar till Gud och blir både bönhörd och besvarad med räddning som följd.

Metaforen שְׂאוֹל (Sheols/dödsrikets buk) är unik för Gamla testamentet och förmedlar förtvivlan av dess mörkaste slag (Sasson 1990:172; Stuart 1987:475). Att författaren har valt detta uttryck har troligtvis att göra med en vilja att skapa en koppling till מַעַיִן דָּגָה (fiskens mage) i 2:1, 2 och kanske även till 1:5 där ordet יָרַד (gå ner, här: sjunka till botten)

förekommer, vilket ofta används som en synonym till בָּטֶן (buk) (Sasson 1990:172). Detta kan i så fall vara ett stilistiskt knep för att knyta ihop poesin med bokens övriga prosa.

Fokuset i denna vers ligger på Gud och hans makt och närvaro. Även om Jona befinner sig i בָּטֶן שְׂאוּל (Sheols/dödrikets buk) är Gud närvarande och inte enbart hör hans rop på hjälp, utan han har även makt att rädda Jona från en annars självklar död.

v. 4 – וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצֹּלָה בְּלִבְבַּי יָמִים וַנִּהְרָ יָסְבִּיבֵנִי כָּל־מִשְׁבְּרֵיךָ וַגְּלִיךָ עָלַי עֲבָרוּ:

”Du kastade mig i havets hjärtas djup och vatten omringade mig. Alla dina böljor och vågor passerade över mig”.

Trots att det hebreiska ordet för hjärta לב sällan används för att referera till insidan på livlösa föremål (Sasson 1990:175) så bör det sannolikt tolkas som någonting som kännetecknar det inre av havet i detta sammanhang (Limburg 1993:67). Jona befinner sig således mitt i kaos, vilket symboliseras av böljorna och vågorna som omger Jona.

Det hebreiska ordet נָהַר betyder egentligen ”flod” (Holladay 1988:230) men kan i poetiska texter innefatta en betydligt vidare betydelse av en stor vattenkälla, vilken inte alltid heller behöver flyta på jorden (Sasson 1990:176). Av denna anledning har jag i min översättning använt mig av den mer allmänna termen ”vatten” i stället för ”flod” i detta sammanhang.

Även denna vers består, precis som den föregående, av en parallellism, och versen som helhet inleder beskrivningen av den tidigare nöd, vilken Jona erfarit. Som hjälp till detta används havet som metafor för det livshotande lidandet kring vilken psalmen är konstruerad (Stuart 1987:476). Det finns flera andra psalmer i Gamla testamentet som använder bilden av att drunkna i havet för att uttrycka den bedjandes prövningar till exempel Ps 88:8; 69:2-3, 15-16. Psalm 42:8 innehåller även samma formulering som andra delen av denna vers: עָלַי עֲבָרוּ כָּל־מִשְׁבְּרֵיךָ וַגְּלִיךָ. Trots detta kan det konstateras att Jona psalm är den enda i Gamla testamentet som använder dessa djupvattenmetaforer så konsekvent och dominerande. I alla andra fall används dessa enbart som en minoritet av psalmens övriga metaforer (Stuart 1987:476).

Vad detta beror på är givetvis svårt att veta med säkerhet men då Jona enligt berättelsen befinner sig i vattnet efter att han av sjömännen har kastats överbord (1:15) så är denna metafor passande. Den passar även in i bokens övergripande bild av Gud som den som inte enbart skapat världen utan också som den vilken är aktiv i sin skapelse och mäktig att styra över denna i enlighet med sin vilja. Versen avslöjar nämligen även vem som är orsaken till att Jona kastades i havet, Gud själv. Jona var visserligen den som självmant gav sitt liv för sjömännens överlevnads skull, och de var dem som tvingades utföra själva handlingen, men bakom detta står Gud som den yttersta orsaken till det som har hänt. וַתִּשְׁלִיכֵנִי (du kastade

mig), vilket har ”Herren” från tidigare vers som subjekt för handlingen. Detta pekar mot att både sjömännen och havet har varit de instrument genom vilka Gud har handlat för att leda Jona till den plats där han slutligen kom att vända om mot Herren igen, redo att utföra det uppdrag som Gud har ålagt honom.

v. 5 – וְאֲנִי אֶמְרָתִי נִגְרַשְׁתִּי מִנְּגֶד עֵינַיךָ אֶךְ אוֹסִיף לְהִבִּיט אֶל־הַיֵּכַל קִדְשֶׁךָ:

”Jag tänkte: jag drevs ut från dina ögons åsyn, kommer jag verkligen att få återse ditt heliga tempel”.

Verbet i denna vers inledning är אָמַר vilket vanligtvis betyder att tala eller säga någonting. När detta verb används då en individ för en konversation utan att en annan fysisk person medverkar i denna, översätts detta dock mer korrekt med ”att tänka” eller ”fundera på” (Sasson 1990:178), vilket är anledningen till min översättning ”Jag tänkte”.

Denna vers andra del innehåller ett textkritiskt problem אֶךְ אוֹסִיף לְהִבִּיט אֶל־הַיֵּכַל קִדְשֶׁךָ. Ordet אֶךְ har vanligtvis tre olika funktioner: temporal (precis då, inte tidigare än), emfatisk (sannerligen, verkligen), och restriktiv (likväl, oavsett). De två sistnämnda är inte alltid ömsesidigt kompatibla med varandra och det finns fall där valet mellan dessa beror på individuell bedömning. Detta är fallet även med Jona. Beroende på hur tolkaren sympatiserar med Jonas omständigheter så kan uttrycket tolkas antingen som ”Kommer jag verkligen att få återse ditt heliga tempel”, eller ”Oavsett kommer jag att få återse ditt heliga tempel” (Sasson 1990:179).

Något som ytterligare komplicerar är att den grekiska återgivningen av Theodotion som använder ett frågeord som är likvärdigt ordet אֵיךְ (hur) snarare än hebreiskans אֶךְ. Detta har lett till att vissa översättningar tolkar detta som en fråga så som Bibel 2000: ”Får jag se ditt heliga tempel igen?”. Ett försvar för denna tolkning är att ödmjukheten som framkommer i denna fråga passar situationen.

Sasson föreslår att översätta uttrycket som en retorisk fråga som uttrycker en önskan, vilket skulle passa inom den hebreiska grammatikens regler där en fråga kan ställas utan en interrogativ partikel och en önskan kan uttryckas genom enbart ett imperfekt (Sasson 1990:179-180). Detta representerar en slags medelväg mellan dessa olika tolkningar vilken jag har valt att följa i min översättning.

I och med denna vers för psalmens författare in templet הַיֵּכַל i, inte enbart psalmen, utan i Jona bok som helhet. Detta הַיֵּכַל (templet) upprepas ytterligare en gång i v. 8 vilket påvisar att psalmens författare tycker att detta är ett viktigt att belysa. Att templet här införs i Jona bok har i forskningen kring denna psalm varit uppmärksammat. Tiemeyer menar att detta är för att

stärka den kultiska aspekten kring boken som helhet (Tiemeyer 2016:118-119). Att templet nämns i psalmen har också varit en bidragande orsak till att psalmen kan ses som ett senare tillägg. Detta beror på att infogandet av templet i psalmen stärker bilden av Jona som en sann israelit vilken i psalmen responderar till Gud på ett mer passande sätt, än i bokens övriga kapitel.

En annan fråga som väckts i samband med detta är vad הֵיכַל (templet) betyder i denna vers. Det skulle kunna vara en beteckning för templet i Jerusalem, men begreppet innefattar även en bredare betydelse. Det finns till exempel kunna vara en möjlighet att författaren refererar till det himmelska templet (Ps 11:4; Mik 1:2) och att Jonas klagan då snarare beror på separationen från Gud och hans närvaro snarare än från Jerusalem (Sasson 1990:180; Tiemeyer 2016:118). Templet blir då en metafor för Guds närvaro vilken Jona separeras från på sin väg till Sheol.

Detta är min tolkning av templet i denna vers på grund av två anledningar. 1). Versen innehåller då en parallellism i linje med psalmens tidigare verser. Den första versraden som handlar om att Jona drevs ut från Herrens ögons åsyn antyder till att Jona drivs bort från Guds närvaro. Så också den andra versraden om templet är en metafor för denna. 2). Detta passar bra in i psalmens övriga tema om att Jona befinner sig i en så pass allvarlig nöd att han håller på att mista livet. I de levandes land kan man vara i Guds åsyn och närvaro (och blicka mot Herrens tempel) men i dödsriket är detta en omöjlighet. Där är människan bortskuren från Gud och han från människan.

v. 6 – אֶפְפוּנֵי מַיִם עַד־נַפְשׁ תְּהוּם יִסְבְּבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֵאשִׁי:

”Vatten omger mig inpå livet, djupet omringar mig, vass snärjs runt mitt huvud”.

För att förstå vers 6 och 7, behövs en förståelse för hebréernas världsbild, havet/vattnet/djupets symbolik samt Gamla testamentets förståelse av döden.

Enligt hur skapelsen beskrivs i Genesis 1 och fortsatt genom skrifterna bestod universum av tre ”våningar”. Överst av dessa var himlen, i mitten jorden och längst ner under jorden fanns Sheol, dödsriket. Jordan flöt på underjordiskt vatten och hade sin förankring i bergen eller i pelarna som de också kunde beskrivas. Under detta underjordiska vatten fanns Sheol. Detta underjordiska vatten var inte vilket vatten som helst utan det stora תְּהוּם, det urtida djupet, kaosvattnet som Gud band vid jordens skapelse (Gen 1:2, 9; Ps 104:7-9; Job 38:8-11; Ord 8:29). Sammankopplat med detta kaosvatten var tanken på ondska, mörker och död i motsats till den av Gud skapade goda ordningen, ljus och liv. Att sjunka i detta vatten var

således att sjunka mot döden och Sheol, eller ”graven” som detta även kan benämnas med (Ps 69:2-3, 16; 124:4-6; 144:7) (Achtemeier 1996:271).

Sheol var platsen där alla döda hamnade (Gen 37:35). Denna plats beskrivs i termer av mörker (Job 10:21-22; 17:23) och stoft (Ps 22.16, 30). Där finns ingen vishet, kunskap eller handling (Pred 9:10) och när man väl hamnat där finns ingen återvändo (Job 7:9-10) då platsen är försedd med bommar (Job 17:16) eller snaror (Ps 18:6) för att förhindra flykt. I Sheol kan inte Gud tillbes (Ps 88:6) och de som befinner sig där är bortglömda av Gud och avskurna från honom (Ps 88:6) (Achtemeier 1996:272; Limburg 1993:66-67).

Utifrån detta perspektiv måste denna vers förstås. ”Djupet” som i denna vers omringar Jona är just detta תְּהוֹם (det urtida havet/kaosvattnet). Jona befinner sig således mitt i kaosvattnet sjunkandes ner mot Sheol och en säker död, vilket antytts redan i vers 4.

Uttrycket מִיָּם עַד-נֶפֶשׁ (vattnet omger mig inpå livet) påvisar just denna kamp som Jona utkämpar mot att drunkna. Ordet som jag översätter med ”livet” är det hebreiska ordet נֶפֶשׁ vilket egentligen betyder ”själ” men också ”andedräkt” i bemärkelsen som källa till själva livet (Holladay 1988:242; Limburg 1993:69). Ordet förekommer till exempel i Gen 1:20, 24, 30; 2:7 i just detta syfte då Gud andas liv in i människorna och djuren (Limburg 1993:69). Ordet kan därför även översättas med ”liv” vilket jag ansåg var mer passande i en svensk översättning av detta ord, då ordet ”själ” i en svensk kontext skiljer sig något från den betydelse ordet innehar i denna text.

Denna vers består av en tredelad parallellism vilken skildrar Jonas kamp mot det urtida kaosvattnet vilket håller på att kosta honom livet.

v. 7 – לְקַצְבֵי הָרִים יִרְדְּתִי הָאֲרֶז בְּרַחֲמֶיהָ בְּעֵדֵי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי:

”Till bergens rötter gick jag ner med landets bommar bakom mig i evighet, men du förde mig levandes upp från graven Herre min Gud”.

Denna vers inleds med att Jona färdas nedåt, mot bergens rötter och landets bommar. Verbet för ”att gå ner” förekommer även två gånger i 1:3 samt en gång i 1:5. I och med denna vers avslutas dock Jonas sekvens av att röra sig nedåt. Både hans horisontella och vertikala avstånd från Gud har nu nått sitt maximum (Limburg 1993:68).

Uttrycken לְקַצְבֵי הָרִים (bergens rötter) med הָאֲרֶז בְּרַחֲמֶיהָ (landets bommar) har kopplingar till de bilder vilka i Gamla testamentet och den forntida främre orienten relaterar till döden, vilket beskrevs närmre under vers 6.

De levandes land skildes från Sheol vid bergens rötter eller grundfundament, och bommarna gjorde så att det inte gick att återvända därifrån. Uttrycket הָאֲרֶז בְּרַחֲמֶיהָ ”landets

bommar” innehåller ordet אֶרֶץ vilket vanligtvis översätts med ”land” eller ”jord”. Ordet kan dock även inneha betydelsen av ”underjorden” (Sasson 1990:188). ”Landets bommar” är således inte jordens bommar utan bommarna till landet Sheol (Achteimeier 1996:272).

Användningen av dessa metaforer indikerar att Jona var på väg mot en säker död. Men så kommer vändningen och i slutet av versen beskrivs hur Jona räddas av Gud från תַּחַט (graven). Detta ord betecknar ofta antingen en fysisk grav men i Gamla testamentet kan ordet också användas som en beteckning av de dödas rike (Stuart 1987:477). Ordet תַּחַט är en synonym till Sheol och är alltså platsen till vilken man stiger ner när man dör. Den som lever för evigt kommer aldrig att se ”graven” (Ps 49:10) och den som räddas från döden räddas från ”graven” (Job 33:28; Ps 103:4) (Limburg 1993:68).

I den hebreiska föreställningsvärlden sågs både ångest, sjukdom och elände som en svag form av död. Att vara sjuk eller kraftlös innebar således att den utsatta personen fick känna vittring av döden. Så även om Jona inte i egentlig mening var död så kan han ändå säga att han har varit i Sheol och att Gud har räddat honom därifrån (Achteimeier 1996:272, Allen 1976:184).

Denna vers visar att oavsett hur långt borta från Gud en människa kan tyckas befinna sig så finns det inget avstånd, varken vertikalt eller horisontellt, som är för långt för att Gud ska kunna nå en människa som vänder sig till honom. Versen pekar också på Guds karaktär som den som räddar/frälser.

v. 8 – בַּהֲתַעֲטִיף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְזָכַרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלַיךְ תְּפִלָּתִי אֲלֵהֵיכַל קֹדְשֶׁךָ:

”När min själ tynade bort i mig kom jag ihåg Herren och min bön kom till dig i ditt heliga tempel”.

I denna vers används återigen det hebreiska ordet נַפְשִׁי (se kommentaren för vers 6). Förutom de tidigare nämnda användningsområdena för detta ord så kan נַפְשִׁי användas som en ersättning för det personliga pronomenet i uttrycket ”må jag dö”, vilket alltså blir ”må min נַפְשִׁי dö” (se 4 Mos 23:10). Detta är troligtvis innebörden av ordet i denna vers (Sasson 1990:184). Detta innebär att uttrycket återspeglar den ytterst allvarliga situationen som Jona befinner sig, där hans liv håller på att nå sitt slut.

Ett annat ord som återkommer i denna vers är יְכֵלָה (tempel) vilket är anmärkningsvärt. Hela två gånger i denna psalm nämns templet, utan att nämnas i Jona bok i övrigt. Versen visar tydligt var Jona anser att Gud har sin boning, i templet. Det är dit Jonas bön når, trots avståndet från där Jona befinner sig.

Enligt Stuart bör dock inte templet i denna vers ses som något annat än en parallellism till ”Herren” i parversens första del (Stuart 1987:477). Hans förslag är således att inte uppfatta templet i fysisk bemärkelse utan som en symbol för den främsta platsen för den tillbedjandes kontakt med Jahve.

Andrew E. Hill menar att det finns en spänning i Jona bok när det kommer till bönen kopplat till Herrens tempel. Han menar att det inte finns något bättre exempel än Jonaboken på hur en bön är förbehållslös gällande tid, plats och person. Boken innehåller flera spontana böner som bes av olika personer, vid olika tillfällen och på olika platser. En av dessa representerar psalmen. Samtidigt nämns i denna ”Herrens tempel” vilket han beskriver som ”a site of fixed prayer for the Hebrews with implications for cultic prayers at specified times” (Hill 2018:163). Det verkar således som att Jona här vill påvisa att när det gäller bön så utesluter inte det ena det andra. Bönen kan bes i templet med allt vad det innebär, men det betyder inte att bönen för den sakens skull är mer effektiv eller välkomnad än en spontan bön som bes i buken på en fisk.

Självt anser jag att templet även i denna vers står som en metafor för Guds närvaro, i betydelsen av att ”min bön kom till dig där du var/där du befann dig” det vill säga ”där din närvaro är”. För Jona är troligtvis templet den platsen som symboliserar Guds närvaro. Detta innebär dock inte att Guds residens är begränsat dit. Guds närvaro når långt utanför templets väggar. Så långt som till dödsduggans dal (Ps 23:4), ja till och med till havets botten, vid randen av Sheol.

Denna vers handlar således om att Jonas kamp om livet är nästintill att nå sitt slut. Hans liv tynar bort och han närmar sig det Gudsfrånvarande Sheol, vilket gör att han vänder sig mot Herren och påminns om hur livet i hans närvaro är.

v. 9 – מְשַׁמְרִים הַבְּלִי-שׁוֹא הַסֶּדֶם יַעֲזֹבוּ:

”De som håller fast vid falska gudar, försakar nåden för dem”.

Uttrycket הַבְּלִי-שׁוֹא (falska gudar) finns i denna konstruktion endast här och på ytterligare ett ställe i Gamla testamentet: ”Du hatar dem som dyrkar falska gudar men jag litar på Herren” (Ps 31:7). Att dyrka falska gudar innebär således motsatsen till att lita på Herren (Limburg 1993:69). Uttrycket har dock ett ytterligare ett flertal betydelser. Det kan betyda dåraktighet, meningslöshet eller fåfänga, men det kan också rent konkret referera till avgudar som i detta fall (Sasson 1990:197). Denna versinledning pekar också på Jahves karaktär. Han är den ende sanna Guden, alla andra gudar är enbart tomma avgudar.

Ordet som här används för ”nåd” är det hebreiska ordet נָדָה, vilket är kopplat till Guds förbundstrofasthet. De som bryter mot Herrens förbund genom att tillbe falska gudar överger således den förbundstrofasthet som Gud har visat. Att prisa någon annan än Jahve visar på en brist på tilltro till denne. För en israelit var all form av avgudadyrkan att göra våld på förbundet. Att vara lojal gentemot förbundet var obligatoriskt inte bara för Gud som hade instiftat förbundet, utan också för israeliterna vilka förbundet hade anförtrotts. Och den som bröt förbundets första bud genom att ha andra gudar, hade således övergivit hans eller hennes lojalitet gentemot Jahve (Stuart 1987:478).

Uttrycket נָדָה kan översättas både med objektiv och subjektiv genitiv. Det är visserligen en hårfin skillnad på dessa uttryck men eftersom nåden är någonting som har givits till människan från Gud är ”nåden för dem” mer passande i detta sammanhang, än ”deras nåd”.

Det centrala i denna vers är Guds נָדָה, vilket enligt Cook är en av nyckelorden i Jona bok trots att det enbart förekommer här samt i 4:2 (Cook 2006:300). Det fantastiska med Guds נָדָה, är att trots att Jona misslyckats med att vara trofast gentemot Gud så har Gud förblivit trofast gentemot Jona. Jona har visserligen inte brutit förbundet genom att dyrka avgudar i kultisk bemärkelse, men genom att Jona istället för att visa lydnad gentemot Gud, flydde bort ifrån honom, så har han visat på en grundläggande misstro gentemot sin Gud. Det räcker nämligen inte enbart med att lyssna på vad Herren säger, utan detta lyssnade måste resultera i lydnad (5 Mos 4:5-6, 5:27).

v. 10 – וְאֲנִי בְקוֹל תְּוֹדָה אֶזְבְּחָה לְךָ אֲשֶׁר נְדַרְתִּי אֲשֶׁלְמָה יְשׁוּעָתָה לִיהוָה:

”Med röst må jag offra tacksägelse till dig, som jag har lovat må jag uppfylla. Räddningen kommer från Herren”.

I denna psalm tar lojaliteten till Jahve, vilken behandlats under förra verskommentaren, sig fler uttryck än att inte förlita sig på andra gudar. Att visa sin lojalitet görs även enligt denna vers genom offer, tacksägelse och att ge samt infria löften. Detta framgår även i 1:16 där sjömannens omedelbara respons till Jahve var att offra och ge löften.

Själva ordet תְּוֹדָה (tacksägelsesång/tacksägelseoffer) refererar antingen till sånger eller till offer utfört av en individ som är tacksam till Gud för hans godhet (Sasson 1990:200). Ordet har även kopplingar till försoningsoffret (Limburg 1993:70). Både אֶזְבְּחָה (offra) och אֲשֶׁלְמָה (uppfylla) står här böjt i formen kohortativ vilket pekar mot att detta är något som inte kommer att slutföras förrän ett senare skede.

Det hebreiska ordet som här används för räddning är יְשׁוּעָה (frälsning). Psalmen bidrar således till det teologiska tema som enligt Childs behandlas i Jona bok gällande huruvida frälsningen inkluderar andra folk än enbart judarna (Childs 1979:420).

Psalmen slutar på samma sätt som bokens första kapitel, med offer och löften. Här vill nog författaren dra en parallell mellan Jonas och sjömännens upplevelse. Båda upplevde nöd där havet symboliserade fara, båda ropade till Gud, båda blev i fysisk bemärkelse räddade och båda offrade tacksägelse. Den poäng som författaren här vill göra är troligtvis att visa att när det gäller att ropa till Gud om räddning är bönen lika effektiv när den bes av hedningar som av en rebellisk profet (Allen 1976:219).

Förutom den sista versen i Jona boks första kapitel kan denna vers även kopplas ihop med psalmens första vers (v. 3), vilket är typiskt för mönstret i en tackpsalm. Nu uppfylls förväntningarna som där målades upp och det klargör att Gud svarade på Jonas rop på hjälp med räddning. ”Therefore these two verses, 3 and 10, envelop and enclose the powerful portrait of a soul about to loose touch with its creator” (Sasson 1990:199).

Jona påvisar i denna vers hur en efterföljare till Jahve bör respondera på hans räddning, nämligen genom att offra tacksägelse och ange löften. På detta sätt synliggörs även vem som räddningen tillskrivs, nämligen Herren.

Sammanfattning

Psalmen är en beskrivning av hur Jona håller på att dö och därmed för evigt förlora kontakten med sin Gud Jahve. För att skildra denna kamp använder psalmens författare sig av metaforer från Gamla testamentets syn på hur universum var uppdelat. Denna innebar att universum bestod av tre våningar: himlen, jorden och underjorden vilken även kallades Sheol/dödsriket. Jordan flöt på det underjordiska vattnet תְּהוֹם, det urtida djupet, kaosvattnet som Gud band vid jordens skapelse (Gen 1:2, 9; Ps 104:7-9; Job 38:8-11; Ord 8:29). Vidare förankrades jorden i bergspelare, vid vars grundfundament ingången till Sheol låg. Detta dödsrike kännetecknades bland annat av Gudsfrånvaro och platsen var försedd med bommar (Job 17:16) vilken gjorde att det inte fanns någon möjlighet att återvända därifrån. Att sjunka i detta תְּהוֹם (det urtida djupet/kaosvattnet) innebar att färdas ner mot döden och Sheol, eller ”graven” som detta även kan benämnas med (Ps 69:2-3, 16; 124:4-6; 144:7) (Achte-meier 1996:271).

I Psalmen kämpar Jona mot detta kaosvatten för att undvika att hamna i Sheol/dödsriket och således skiljas från Guds närvaro. När Jona tillslut håller på att ge upp kampen om sitt eget liv vänder han sig mot Herren genom en tanke (vers 8). Denna tanke når Herren i sitt tempel, vilket i psalmen är en metafor för Guds närvaro, och Guds omedelbara respons på

denna är räddning. Detta påvisar Jahves karaktär som den Gud som responderar på bön om hjälp med räddning/frälsning, men också på Guds makt och närvaro. Trots att Jonas horisontella och vertikala avstånd från Gud har nått sitt maximum (Limburg 1993:68) är han närvarande och kan höra Jonas bön. Men han kan inte bara höra den utan han har även makt att respondera på denna bön. Psalmen karaktäriserar således även Jahve som aktiv i sin skapelse.

Ett annat karaktärsdrag hos Gud som målas upp i denna psalm är att Jahve är den ende sanne Guden. Alla andra gudar är enbart falska avgudar (vers 9). Att hålla fast vid dessa innebär att försaka Guds רַחֻם (nåd/trofasthet) vilket kopplas till Guds förbundstrofasthet.

Psalmen karaktäriserar dock inte enbart Jahve utan även Jona. Han målas i psalmen upp som en typisk jude som delar Israels traditionella tro. Mitt i hans bekymmer riktar han sin tacksamhet till Gud med vetskapen om att Gud kommer att rädda honom (vers 3). Jona påvisar även i psalmens sista vers hur en efterföljare av Jahve bör respondera på Guds räddning/frälsning. Nämligen genom att offra tacksägelse och ange löften till Herren (vers 10).

3 Psalmens teologi och funktion i Jona bok

Efter att ha smalnat av fokuset för att analysera psalmen i Jona bok kommer jag i detta kapitel att bredda perspektivet. Nu kommer jag att ställa psalmens teologi mot de teologiska temana som framkommer i Jona bok som helhet för att undersöka huruvida psalmen bidrar till denna teologi. Jag kommer även i detta kapitel att undersöka psalmens funktion i Jona bok.

3:1 Psalmens bidrag till Jona boks teologi

Teologin som framträder i Jona bok kan delas upp i tre övergripande teman: Guds karaktär, människans gensvar samt Guds närvaro.

3.1.1 Guds karaktär

Genom hela Jona bok målar författaren upp tydliga karaktärsdrag av Jahve. Genom att studera dessa närmare får vi som textens mottagare en större förståelse av vem Gud är och således även bokens teologi.

Gud som skapare och upprätthållare av allt liv

Ett av Guds karaktärsdrag, vilken framkommer i Jona bok, bygger på läran om Gud som skaparen och upprätthållaren av allt liv (Achteimeier 1996:256; Limburg 1993:34) och det är utifrån denna jag här tar min utgångspunkt.

Gud är skaparen av både hav och land (1:9). Han är också skaparen av stormen (1:4), fisken (2:1), kurbitsbusken (4:6), maskarna (4:7) och den glödheta östanvinden (4:8). Han har även skapat Jona och alla djur och invånare i Nineve (4:10-11). Som ett resultat av detta är Gud den som upprätthåller och regerar över allt detta. Han har inte dragit sig undan sin skapelse utan är i högsta grad verksam i denna. Detta visas genom att han kan lugna stormen (1:15), sända fisken (2:1), få en planta att växa (4:6), skicka maskar för att angripa samma växt (4:7) och han kan styra vinden och vågorna (1:4, 15). Gud är som skapare således fri att göra vad han vill med sin skapelse då denna tillhör honom (4:10-11) och det han beslutar är slutligen det som kommer att ske. När han kallar Jona att predika i Nineve (1:2; 3:2) är det slutligen det som sker (3:4). När han kallar fisken att svälja Jona (2:1) är det vad som sker. När han sedan ber samma fisk att spy upp Jona på land sker detta (3:11) och så vidare.

Som skapare är Gud även livets källa, han är den som kan rädda sjömännen (1:6, 14), Jona (2:3, 7, 10, 11) och Nineves människor och djur (3:9; 4:11). Något som både sjömännens gudar (1:5) och de falska avgudarna (2:9) var oförmögna till. Gud kan även ta Jonas liv (4:3) och både Jona, sjömännen och Nineviterna vet, respektive får lära sig, att deras existens är helt beroende av Gud (1:10-12, 14-16; 2:7-8; 3:9).

Att vara separerad från Gud och fly från hans ansikte är att likställas med döden (1:10-12; 2:5), vilket visas genom det upprepade användandet av det hebreiska verbet för att ”gå ner” (1:3, 5; 2:7). Att istället ”resa sig upp” (1:2-3, 6; 3:2-3, 6) eller ”lyfta upp” (1:12, 15) i riktning mot Gud eller i lydnad inför honom är istället att rikta sig mot livet (Achteimeier 1996:256).

Detta tema återfinns även i psalmen. Att Gud är skaparen kan skönjas i vers 4:2b där Jona tillskriver vågorna som Guds: ”Alla *dina* böljor och vågor passerade över mig”. Att Gud även är den som upprätthåller allt liv återfinns i vers 4:2a där Jona anklagar Jona Gud för att vara den bakomliggande orsaken till att han kastades i havet, vilket för Jona var likställt med döden (vers 7). Men det är också Gud som får äran för att Jona räddas från Sheol i vers 7b ”... men du förde mig levandes upp från graven HERRE min Gud”. Gud är således den som både kan ta och ge liv.

Gällande detta tema ligger psalmens teologi i linje med den teologi som målas upp i Jona bok som helhet.

Gud den barmhärtige och nådefulle

Gud målas dock inte enbart upp som skaparen och upprätthållaren av allt liv i Jona bok, utan han är också Guden som kännetecknas av nåd och barmhärtighet, ”sen till vrede och rik på kärlek, beredd att ångra det onda” (4:2b). Detta är ytterligare ett av karaktärsdragen som påvisas i Jona bok (Eriksson & Viberg 2009:166; Andersson et al. 2003:166; Childs 1979:424; House 1998:366; Stuart 1987:431) i vilken jag här tar min utgångspunkt.

Jahve är enligt vers 4:2b den Guden som kännetecknas av nåd och barmhärtighet, ”sen till vrede och rik på kärlek, beredd att ångra det onda” Detta välkända citat kallas av Hill för ”the YHWH creed”. Ett liknande citat finns bland annat i Joel 2:13 och 2 Mos 34:6 och denna ”YHWH creed” uppenbarar Jahves grundläggande karaktär, samt utgör den teologiska grundlinjen för böner i Gamla testamentet (Hill 2018:151, 165).

Gud visar i Jona bok sin nåd och barmhärtighet gentemot alla som av Tiemeyer kallas för nyckelgrupper. Han visar sin nåd och barmhärtighet gentemot sjömännen i kapitel 1, gentemot Jona i kapitel 2, Nineves invånare i kapitel 3 och i kapitel 4 nämns till och med djuren i Nineve. Alla som omtalas i boken får således möta Guds kärlek och omsorg.

Ordet som används för nåd i Jona bok är det hebreiska רָחַם , vilket är kopplat till Guds förbundstrofasthet. Detta förekommer i 2:9 samt 4:2 och är enligt Cook är en av nyckelorden i Jona bok (Cook 2006:300). Nåden i Jona bok är inte något som enbart givits till människan (2:9) utan det är också ett av Guds karaktärsdrag (4:2). Gud kännetecknas således av sin trofasthet och trots att Jona misslyckats att vara trofast gentemot Jahve (1:3) så förblir Gud trofasthet gentemot Jona (2:7). Achtemeier beskriver detta på ett träffande sätt: ”The true miracle of the book of Jonah is not that he is saved by being swallowed by a great fish but that the creator of the universe deals with creation in mercy and not with the stern justice that human creatures so richly deserve” (Achtemeier 1996:256).

I psalmen porträtteras detta karaktärsdrag av Gud upp genom att han trofast svarar på Jonas bön (vers 3) med räddning som följd (vers 7). Detta trots att Jona i kapitlet innan misslyckats med att vara trofast gentemot sin Gud (1:3). Själva ordet för nåd רָחַם , nämns även i psalmen (vers 9) vilket kopplar ihop psalmen med 4:2 och bokens övergripande teologi om att Guds nåd inte är begränsad till hedningarna, vilket Childs tidigare påvisat (Childs 1979:424).

Gud som dömer och räddar/frälser

Ett resultat av att Gud är skaparen och upprätthållaren av allt liv samtidigt som han är ”en nådig och barmhärtig Gud, sen till vrede och rik på kärlek” är att Gud har omsorg om sin skapelse och responderar med räddning till dem som vänder sig till honom och ber om det. Detta är ett välkänt karaktärsdrag för Gud genom hela Gamla testamentet (Limburg 1993:35) och utifrån detta tar jag här min utgångspunkt.

Det faktum att Gud responderar med räddning till dem som i sin nöd vänder sig till honom och ber om det är ett välkänt mönster genom hela Gamla testamentet. Så även i Jona bok, vilken även påvisar att detta gäller för alla människor, oavsett etnisk identitet (4:2)

Uttrycket i 4:2b är ett vanligt förekommande uttryck för Guds kärlek till folket Israel (se till exempel 2 Mos 34:6-7, Ps 145:8, Joel 2:13). Den enda israeliten i Jona bok är dock Jona själv och Guds kärlek och förbarmade gentemot Israel är således illustrerad genom Guds förbarmade, tålmod och kärlek gentemot denna profet (Limburg 1993:34). Samtidigt finns här en spänning i Jona bok eftersom uttrycket i 4:2b inte används i detta sammanhang för att främst uttrycka Guds kärlek gentemot Israel, utan mot Nineve. Gud är således lika mån om att rädda Nineves invånare och djur i kapitel 4 som han är att rädda Jona i kapitel 2. Frälsningen är således inte exklusiv för enbart israeliter utan gäller hela skapelsen. För att motta denna frälsning från Gud krävs dock att människan vänder sig mot Gud och ber om räddning. Detta gör både sjömännen (1:14), Jona (2:3, 8) och Nineves invånare och djur (3:5-9).

Ett karaktärsdrag som hör ihop med Guds frälsande karaktär är att Jahve också är en Gud som dömer. Assyriernas ondska går inte obemärkt förbi Jahve (1:2) och dess konsekvenser skulle ha varit förödande om de inte responderat med omvändelse (3:10). Frälsning föregås således här av dom. Gud verkställer dock inte sin dom utan att först ha varnat dem vilka domen gäller (3:4). Detta var inte sällan profeternas uppdrag i Gamla testamentet. Så även för Jona i Jona bok. Detta passar väl in i House resonemang vilket tidigare nämnts: ”Prophecy is not offered to relieve God of the responsibility to warn before punishing. It intends to effect change in its hearers” (House 1998:367).

Psalmerna bidrar till att måla upp denna välkända bild av Gud som den som responderar på bön med räddning/frälsning. Detta genom att Jahve i psalmen svarar på Jonas bön med just detta (2:3, 7). Även själva ordet för frälsning *יְשׁוּעָה* förekommer i psalmen (vers 10) där det påvisas att Herren är den som är den ursprungliga källan till denna frälsning. Detta kopplar ihop psalmen med det övergripande teologiska temat i Jona bok att Gud är den Gud som frälser/räddar.

Psalmen nämner dock ingenting om Gud som den som dömer. Här kan således skönjas ett brott från bokens övriga övergripande teologi. Detta är dock inget konstigt då psalmen är en tackpsalm, och där förekommer detta inte lika ofta som i till exempel en klagopsalm. Tackpsalmen uttrycker således främst Jonas tacksamhet för Guds frälsande karaktär framför den dömande.

Gud som den ende sanne Guden

Ett annat kännetecken för Jahve som kanske mer än någon annat karaktäriserar honom genom hela Gamla testamentet är att han är den ende sanna Guden (Limburg 199:35). Detta tema framgår även tydligt i Jona bok vilket jag kort ska påvisa här.

Det framgår i Jona bok att dess författare är väl medveten om den religiösa pluralismen som kännetecknade Israels kringliggande religionspraktiker. Författaren beskriver således sjömännens religiösa praktik utan att varken döma eller kommentera denna (1:5) (Limburg 1993:35). När sjömännen inser att deras gudar är oförmögna att rädda dem vänder de sig dock mot Jahve, som således målas upp som den ende sanna Guden, och ropar till honom (1:14). Samma mönster kan skönjas gällande Nineviterna i kapitel 3 som inte enbart vänder sig mot Jahve och ropar till honom, utan ännu tydligare omvänder sig genom att klä sig i säck och aska (3:5, 6-8a) och ”vänder om” från den onda som de vandrar på (3:8b) i hopp om att få räddning från den enda Guden som är förmögen att ge dem detta (3:9).

Psalmen bidrar till denna teologi genom vers 9: ”Den som håller fast vid falska avgudar försakar nåden för dem”. Här fastslår psalmens författare, i linje med bokens övriga teologi, att Jahve är den enda sanna Guden, alla andra är enbart falska avgudar (Limburg 1993:35).

3.1.2 Människans gensvar

Ett annat tydligt teologiskt tema för Jona bok är hur människan responderar efter att hon har fått kännedom om vem Jahve är. Det jag ska undersöka nu är hur detta gensvar ser ut i Jona bok i allmänhet och i psalmen i synnerhet.

Omvändelse

När människan upptäcker att Gud är den ende sanne Guden, skaparen och upprätthållaren av allt liv. Att han är den som karaktäriseras av nåd och barmhärtighet och vilken lyssnar till

böner med frälsning som svar, resulterar detta i omvändelse. Hur detta skildras i Jona bok samt i dess psalm ska jag här kort påvisa.

Omvändelse är något som sker frekvent genom Jona bok, men på olika sätt. När Sjomännen förstår vem Jahve är (1:9-10, 12, 15b) omvänder de sig på det sättet att de riktar sin uppmärksamhet gentemot Jahve, genom att ropa till honom (1:14) istället för till deras övriga gudar (1:5). Deras vidare respons är att ge slaktoffer och löftesangivelser till Herren (1:16). Även Jona vänder om, efter att ha flytt från Herrens ansikte (1:3), i bemärkelsen att han riktar sin tanke till Herren, vilken når honom i hans tempel (2:8). Vidare omvänder sig Nineviterna efter att de förstått vem Gud är och vad han är kapabel till att göra (3:4-5). Denna omvändelse sker dock på ett mycket mer framträdande sätt (3:5b, 6, 8), än den omvändelse som kännetecknar både sjömännen och Jona. Gemensamt är dock att de alla vänder sin fulla uppmärksamhet gentemot Jahve efter att de insett vem han är och vad han är kapabel till att göra.

Detta passar väl in i Childs resonemang kring att den lektion som Jona fick lära sig i psalmen, nu gäller en större publik och Jonas roll får en bredare aspekt (Childs 1979:424-425). Det innebär att precis som det krävdes att Jona vände om till Gud för att bli räddad från graven (2:7) så krävs det omvändelse av likväl israeliter som vänt sig bort från Herren (till vilka Jona står som förebild), som av hedningar vilka aldrig tidigare har vänt sig mot Jahve (vilka i Jona bok representeras av sjömännen och Nineviterna), för att motta Guds frälsning.

I detta resonemang verkar det dock inte troligt att Jonas liv står som ett varnande exempel på hur man inte bör handla som en efterföljare till Jahve, vilket tidigare nämnts av både Stuart och Nogalski (Stuart 1987:434, Nogalski 2018:207). Vissa saker gör Jona rätt, och att vända om mot Herren är en av dessa.

Psalmens bidrag till denna teologi är att denna i en mycket poetisk språkdräkt beskriver när Jona kommer till den punkten som leder till att han åter riktar sin uppmärksamhet till Herren och vänder sig mot honom (vers 8). Jona inser i psalmen att det är hans flykt från Herren som fört honom till randen av Sheol (vers 4-5) och för att han ska få återförenas med sin Gud krävs att han slutar upp med denna flykt och åter vänder sig mot Herren. Jona målas på detta sätt i psalmen upp som en förebild i sin respons till Jahve.

Bön och tacksägelse

Den som omvänder sig och får uppleva Guds räddning, blir vidare inbjuden att respondera i tacksägelse och lovprisning gentemot Jahve. Hur denna respons ser ut ska jag nu påvisa.

”...deliverance creates the obligation of worship” skriver Allen gällande det teologiska temat i Jona bok vilken behandlar bön och tacksägelse (Allen 1979:219). Detta är något som tydligt påvisas i Jona bok av både sjömännen och Jona. Sjömännen är i nöd (1:4, 13) men blir av Gud räddade (1:15b) vilket resulterar i tillbedjan (1:16). Jona håller på att drunkna (2:6) men räddas (2:7) och responderar i tacksägelse (2:10). Jona bok porträtterar således inte enbart en Gud som skapar, upprätthåller och räddar, utan visar också praktiskt hur människans respons till denna räddning bör vara: ”The story of Jonah not only portrays the God who creates, sustains and delivers but also provides a model for the response of those who have experienced the Lord’s blessing and deliverance. The story invites both the people of God and the peoples of the world to join in with the song of praise emerging from the belly of the great fish” (Limburg 1993:36).

Bön är ytterligare något som präglar hela Jonaboken då samtliga kapitel innehåller bön (1:14, 2:2, 3, 7, 10; 3:8; 4:2-3). Boken innehåller dock inte enbart böner som riktas till Jahve utan varje kapitel innehåller även en nedskreven kommunikation från Guds sida (1:1; 2:11; 3:1; 4:4, 9-11), vilket pekar mot att kommunikationen mellan Gud och människa har en framträdande plats i bokens teologi. Även Jonas ärliga relation med sin Gud har i psalmen en tydlig plats då Jona samtalar med Jahve oavsett hur hans liv ser ut. Han kommunicerar med Gud när han är glad (2:10), när han är arg och besviken (4:1-3, 9), och när han inte förstår (4:1-3, 9). Och Gud är inte sen med att respondera på Jonas böner. Inte minst skildras detta i Jonabokens fjärde kapitel.

Bönen kan alltså tolkas som ett samtal mellan en människa och Gud, men detta är inte den enda funktionen som bönen har. Bön karakteriserar även ofta både bedjaren och den vilken bönen riktas till. Jona blottar genom hela boken sig själv genom sina transparenta böner till Jahve. Samtidigt beskriver Jona i sina böner vem Gud är: ”Not only what one says to God but also what one says about God provides insight into God’s identity” (Hill 2018:164).

Även ur denna aspekt målas Jona upp som en förebild i psalmen. Genom att respondera på Guds räddning med bön och tacksägelse (2:10) visar han tydligt hur en människa bör respondera i sin relation gentemot Jahve. Viktigt att påvisa här är dock att Jonas tacksamhet gentemot Jahve enbart skildras i just psalmen. I övriga kapitel är Jona varken glad eller tacksam gentemot Gud. Detta pekar mot att psalmen har en tydlig funktion att porträttera Jona som en typisk jude vilken mitt i hans bekymmer riktar han sin tacksamhet till Gud med vetskapen om att Gud kommer att rädda honom, vilket Childs tidigare hävdade (Childs 1979:424-425).

3.1.3 Gudsnärvaro

Ett teologiskt tema som jag är förvånad över att jag inte mer tydligt har stött under analysen av Jona bok, är Gudsnärvaro. På samma sätt som förförståelsen gällande hebréernas världsbild, havet/vattnet/djupets symbolik samt Gamla testamentets förståelse av döden, är en nyckel för att förstå psalmens metaforer, så är min tes att Gudsnärvaron och det absoluta beroendet av denna, är nyckeln till att förstå den teologi som framträder i Jona bok som helhet, och psalmens plats i denna i synnerhet.

Genom hela Jona bok finns Gud närvarande. Han är närvarande när han kallar Jona (1:2), när Jona befinner sig på skeppet mot Tarshish (1:4), när sjömännen vänder sig mot Herren och ber (1:14-15), när Jona befinner sig i vattnet (2:1), när Jona ber i fiskens buk (2:3), när Jona räddas från ”graven” (2:7-8), när fisken spyr upp Jona på land (2:11), när Herren kallar Jona för andra gången (3:2), i Nineve när assyrierna vänder om till Herren (3:10), när Jona klagar på Herrens nåd och barmhärtighet gentemot Nineve (4:2) samt utanför staden där Jona sitter och väntar för att se vad som ska hända med Nineve (4:6-11). Inget annat teologiskt tema är i Jona bok och dess psalm således så genomgående som just detta.

Jona bok börjar med Jonas flykt ”bort från Herrens ansikte” i 1:3. Detta uttryck upprepas ytterligare en gång i samma vers som ett tecken på att detta är viktigt för bokens författare att förmedla. Jona flyr således inte enbart från sin kallelse, utan resan mot Tarshish är ett flyktförsök från Gud själv. Jona är troligtvis medveten om att detta inte är möjligt men i sin starka övertygelse om Guds karaktär (4:2) blir hans misslyckade flyktförsök en i praktiskt handling visad protest gentemot denna.

Att Jona skulle vara rädd för att dö är inte troligt eftersom han villigt offerar sig själv för sjömännens överlevnad (1:12), men när Jona symboliskt befinner sig vid ingången till Sheol (2:7) så inser han vad ett liv utan Gudsnärvaro skulle innebära och det är detta som resulterar i att Jona åter vänder sig mot Herren (2:8). Jona ”kommer då ihåg Herren” och hans bön når Gud i hans heliga tempel, vilket här står som en metafor (i linje med psalmens breda utbud av metaforer) för Guds närvaro. Detta går i linje med vad Sasson och Tiemeyer föreslår gällande templet som en bild på Guds närvaro (Sasson 1990:180; Tiemeyer 2016:118).

Gud är inte sen med att svara på Jonas bön och mobiliserar sin רַחֵם (nåd) gentemot Jona, vilket är bakgrunden till Jonas respons i form av en tackpsalm. Fastän Jona inte har nått land ännu och således inte är räddad i fysisk bemärkelse, så är han räddad från Gudsfrånvaron som råder i Sheol. I fiskens buk kan Jona tillbe Gud och Gud kan både höra och svara honom och

detta är den yttersta anledningen till Jonas tacksamhet. Litterärt kan det således skönjas ett mönster här där Jona i bokens början kliver ut ur Gudnärvaro (1:3) för att sedan kliva in i den igen, i psalmen.

Efter att Jona har fått uppleva sin räddning och åter befinner sig på land (2:11), inser han att han inte har något annat val än att lyda Gud för att motverka att han återigen ska befinna sig på en plats som kan bekosta honom Guds närvaro. Så han lyder Gud, motvilligt med ändock (3:4).

Här någonstans kan tyckas att Jona, som är väl medveten om Guds karaktär och nu även själv fått erfara denna (2:10), borde ha varit mer generöst inställd till att fler ska få uppleva Guds nåd, barmhärtighet och räddning. Här kommer dock Jonas, i vad jag anser, allmänmännisklighet fram. Jona vet vem Gud är, han känner till Guds karaktär och har själv erfart denna. Han vet att om Nineviterna omvänder sig så kommer Gud att svara med barmhärtighet, nåd och räddning (4:2), precis som Gud gjorde gentemot Jona (2:3, 7, 10), och det är just här som skon klämmer för Jona. Det är en sak att känna till och bekänna sig till en Gud som handlar i enlighet med sin karaktär, men det är en helt annan sak att praktiskt leva efter den bekännelsen. Det innebär nämligen att Gud inte enbart är nådig och barmhärtig mot den som Jona anser sig förtjäna detta (han själv eller hans folk) utan även mot dem som han anser förtjäna det minst – Assyrierna, vilka var Israels största och mest ondskefulla fiender (House 1998:365).

I denna kamp finns en igenkänningsfaktor för många människor. Här har textens mottagare kunnat identifiera sig med Jona i generationer, och detta pågår fortfarande. Texten påvisar nämligen en stor skillnad mellan Gud och människan. Människan responderar (som oftast) på ondska med ondska, medan Gud responderar på ondska med nåd.

3:2 Psalmens funktion i Jona bok

Nu kommer jag att sammanfatta de teologiska temana som framträder i Jona bok och påvisa psalmens bidrag till denna teologi. Med detta som utgångspunkt kommer jag vidare att behandla psalmens funktion i boken som helhet.

Den teologi som framträder i Jona bok är att Jahve är den ende sanne, ständigt närvarande Guden, alla andra är enbart falska avgudar. Jahve är vidare Skaparen av världen och allt som finns därpå. Han är källan till livet och den som upprätthåller detta, och att vara separerad från honom är att likställas med döden (Sheol). Att leva i närvaron av Gud är således inte bara en möjlighet utan skillnaden mellan liv och död.

Jahve är vidare Guden som kännetecknas av en nåd och barmhärtighet som vänder sig gentemot alla av honom skapade människor, oavsett etniskt ursprung. På grund av denna omsorg gentemot sin skapelse kan han inte låta ondska gå honom obemärkt förbi utan att fördömas av honom. Herren låter dock inte någon människa dömas utan att först ge en förvarning om att detta kommer att ske. Människan får således en chans att vända om mot Herren, och om detta sker resulterar det i frälsning/räddning. Gud är således den som hör bön samt har makten att svara på denna.

Människans respons gentemot Jahve kännetecknas i Jona bok av både omvändelse, transparent kommunikation med Gud med inslag av lovprisning och tacksägelse. Men också av en kamp av att leva ett liv i tillit till Herren.

Psalmerna är med och bidrar till denna teologi genom att påvisa att Gud är den ende sanne Guden (vers 9), vilken är skaparen av böljorna och vågorna (vers 4). Han är vidare den som både kan ge och ta liv (vers 4, 7), vilken ger nåd till människor (vers 9) och påvisar sin trofasthet genom att svara på bön med räddning som följd (vers 3, 8, 10). Slutligen är han också Guden som är närvarande oavsett hur långt bort en människa befinner sig från honom (vers 7).

Även i Jonas respons gentemot Jahve bidrar psalmen till ovan nämnd teologi. Han vänder sig gentemot Jahve när hans flykt från Herren lett honom till randen av Sheol (vers 8), psalmen nämner vid två tillfällen att Jona ber (vers 3, 8) och han offrar tacksägelse som respons på Guds frälsning (vers 10).

Psalmens funktion kan således sägas vara att bidra till Jonabokens teologi. Den karakteriserar vem Gud är, och vad han är kapabel till att göra. Men den karakteriserar även Jona och låter honom stå som ett exempel på hur människans respons gentemot Guds räddning bör se ut, till skillnad från Jonas respons till Herren i Jonaboken i övrigt.

Den påvisar vidare vikten av att leva ett liv i Guds närvaro, då frånvaron av denna innebär döden. Samtidigt ger psalmen en trösterik bild av att människan aldrig är längre än en bön bort från Gud och hans trofasta räddning, vilken ger psalmen en själavårdande funktion.

4 Sammanfattning och avslutning

4:1 Sammanfattning och slutsats

Jona psalm har genom tiderna varit omdiskuterad i forskningen kring Jona bok. Inte minst

gällande huruvida den är ett senare tillägg eller. Det är dock tydligt att den teologi som framkommer i psalmen står i linje med Jonabokens tre övergripande teologiska teman vilka är Guds karaktär, Människans gensvar samt Gudsnärvaro. Både Jonaboken som helhet och dess psalm i synnerhet karaktäriserar Gud som den ende sanne Guden vilket är ständigt närvarande. Han är skaparen och upprätthållaren av allt liv och ett liv utanför Guds närvaro innebär döden. Gud är även den barmhärtige och nådefulle Guden vilken trofast responderar på bön med räddning som följd.

Vidare så framgår det av både boken och psalmen, att människans respons gentemot denna Gud kännetecknas av omvändelse samt transparant kommunikation med Gud med inslag av lovprisning och tacksägelse. Något som Jonaboken även tar upp är den reella kampen av att leva ett liv i tillit till Herren.

Ett övergripande tema som sträcker sig genom hela Jonaboken är slutligen Gudsnärvaro. Denna målas inte minst i psalmen upp som skillnaden mellan liv och död, men kan även genom bokens alla kapitel skönjas som en röd tråd.

Min slutsats är att Jona bok handlar om vem Gud är, om vikten av att leva i hans närvaro och den reella kampen av att leva ett liv i enlighet med Guds vilja och bekännelsen av hans karaktär. Psalmen i boken har som främsta funktion att bidra till denna teologi, genom att psalmen karaktäriserar vem Gud är och påvisar genom Jonas handlade hur människans respons gentemot Jahve bör se ut. Den målar även tydligt upp en bild av Gudsnärvaro som skillnaden mellan liv och död och framhäver således det absoluta beroendet av denna.

4:2 Fortsatt forskning

Det skulle vara intressant att fortsätta forska mer specifikt kring vikten av Gudsnärvaro i Jona bok. Detta är något som jag inte stött på i någon större utsträckning i det material som jag använt mig av till denna uppsats, men det var inte heller något som jag specifikt letade efter när jag började skriva detta arbete. Därför skulle det vara intressant att se om det redan finns något skrivet kring denna aspekt och i så fall bidra till den forskningen. Alternativt skriva ett forskningsarbete från grunden utifrån detta perspektiv.

Det skulle vidare vara intressant att forska kring vikten av Gudsnärvaro i hela Gamla testamentet. Vad innefattar Guds närvaro, och vad kännetecknar den? Finns det fler platser än Sheol som saknar Gudsnärvaro, och är alla människor bärare av denna närvaro genom אֱלֹהִים (Guds ande)?

En annan intressant infallsvinkel skulle vara att forska kring huruvida Jonas namn har någon koppling till berättelsen. Den enda som nämner något gällande detta i den litteratur vilken jag undersökt som behandlat mitt uppsatsämne, är Cook. Hon menar att Jonas namn, vilket betyder ”duva” bär med sin två betydelser. Det ena gäller den uppenbara bristen gällande riktning vilket karaktäriserar Jona i boken. Den andra gäller duvans betydelse av fred, vilket Cook menar är bokens gudomliga mål (Cook 2006:299). Hon förklarar dock inte hur hon kommit fram till detta eller vad hon baserar denna kunskap på.

Namn är igenom hela Gamla testamentet ofta väldigt betydelsefulla och inte sällan signifikanta och det kan därför anses märkligt att inte fler forskare nämner något kring detta. Det skulle därför vara intressant att forska mer kring Jonas namn och dess betydelse i berättelsen.

Litteraturförteckning

Bibel 2000: Bibelkommissionens översättning. 2001. Utg. Av Svenska Bibelsällskapet.
Stockholm: Verbum.

Biblica Hebraica Stuttgartensia. 1967/77/97. Karl Elliger, William Rudolph, Adrian Schenker (red.). Femte rev. upplagan. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

Achtemeier, Elisabeth, 1996. *Minor Prophets 1.* New International Biblical Commentary.
Peabody, MA: Hendrickson.

Allen, Leslie C., 1976. *The Books of Joel, Obadiah, Jonah and Micah.* The New International Commentary on the Old Testament. Grand Rapids, MI: Eerdmans.

Andersson Greger, Boström Lennart, Eriksson Lars-Olov, Viberg Åke, 2004. *Poeterna: En guide till Gamla testamentets poetiska böcker.* Örebro: Libris.

Andersson Greger, Boström Lennart, Eriksson Lars-Olov, Viberg Åke, 2003. *Profeterna: En guide till Gamla testamentets profetiska böcker.* Örebro: Libris.

- Baldick, Chris, 2015. *The Oxford Dictionary of Literary Terms*. 4 uppl. Oxford, MI: University.
- Childs, Brevard S., 1979. *Introduction to the Old Testament as Scripture*. Philadelphia, PA: Fortress.
- Cook, Joan E., 2006. *Hear O Heavens and Listen O Earth: An introduction to the Prophets*. Collegeville, MN: Liturgical.
- Eriksson, LarsOlov & Viberg, Åke, 2009. *Gud och det utvalda folket: inledning till Gamla testamentet*. Stockholm: Verbum.
- Hayes, John H. & Holladay, Carl R., 2007. *Biblical Exegesis: A Beginner's Handbook*. 3 uppl. Louisville, KY: Westminster John Knox.
- Hill, Andrew E., 2018. "A Theology of Prayer in the Book of the Twelve". Sid. 149-165 i Heiko Wenzel (red.) *The book of the Twelve: An Anthology of Prophetic Books or The Result of Complex Redactional Processes?* Band 4. Osnabruck: V&R unipress.
- Holladay, William L., 1988. *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Grand Rapids, MI: Eerdmans
- House, Paul R., 1998. *Old Testament Theology*. Downers Grove, IL: InterVarsity.
- Limburg, James, 1993. *Jonah: A commentary*. The Old Testament Library. Louisville, KY: Westminster John Knox.
- Nogalski, James D., 2018. *Introduction to The Hebrew Prophets*. Nashville, TN: Abingdon.
- Sasson, Jack M., 1990. *Jonah: A New Translation with Introduction, Commentary, and Interpretation*. The Anchor Bible 24B. New York, NY: Doubleday.

Stuart, Douglas., 1987. *Hosea-Jonah*. World Biblical Commentary Vol. 31. Waco, TX:
Word Books.

Tiemeyer, Lena-Sofia, 2016. "Attitudes to the Cult in Jonah: In the Book of Jonah, the Book
of the Twelve and Beyond" . Sid. 115-129 i Tiemeyer, Lena-Sofia (red.)
Priests & Cults in the Book of the Twelve. Atlanta, GA: SBL Press.